

dessa på helt olika sätt. Medan P-B ansåg att musik aldrig kunde mätas i pengar och var kritisk mot STIM, strävade Atterberg efter att hitta ersättningsmöjligheter för tonsättare, så att tonsättaren skulle kunna leva på sin konst. Dessa olika åsikter ledde även till olika tolkningar av nazismen. Medan Atterberg tolkade naziregimens musikpolitik som en som skulle ge ”alla” tonsättare stöd oberoende av klasstillhörighet eller härkomst (han verkade dock inte ha noterat att judiska konstnärer och ”oönskade konstnärliga uttryck” uteslöts), fördömde P-B nazisternas musikpolitik eftersom judiska konstnärer avskedades enbart pga. sin ”rastillhörighet” – och ”ras” på så sätt överordnades musikestetiska ideal.

Både P-B och Atterberg ansåg dock att ”god musik” var en sådan som motsvarade tonsättarens nationella ursprung. Här delade de synen på judiska konstnärer, som saknade ett sådant nationellt ursprung, och deras farhågor var att den nationellt producerade konsten kunde översköljas av ”främmande” internationella inflytanden. Ur detta perspektiv kunde nazismens agerande mot modernismen och mot ”främmande” inflytande ses som någonting positivt, eftersom det kunde betraktas som ett skydd av den ”egna” nationella musiken. Så menade P-B t.ex. att någonting ”gott” med nazismen var åtminstone att den ”oskadliggjorde atonalismen och dess koryféeer” (s. 124).

Denna koppling mellan konstnärskap och nationell identitet skilde sig från ytterligare en uppfattning, nämligen att ”god” musik inte nödvändigtvis behövde uttrycka nationell tillhörighet, utan att musik och konst egentligen var universella värden och inte beroende av en nationell tillhörighet. Denna åsikt var vanlig bl.a. hos många judiska konstnärer. En känd representant är den tidigare nämnde tonsättaren Moses Pergament (1893–1977). Henrik Rosengren konstaterar i sin avhandling, att Pergament visserligen var influerad av dåtida nationalistiska rasföreställningar och såg konstnärskapet i viss mån som en produkt av nationell påverkan och ”rastillhörighet”, men han betraktade dessa kategorier som en miljöprodukt och inte som ett biologiskt arv. På så sätt var kategorierna föränderliga och inte förutbestämda.

Det är intressant att observera att den filosofiskt intresserade och beläste P-B, som dessutom hade anammat mycket av det dåtida rastänkandet, var kritisk mot nazistisk musikpolitik, medan den mer pragmatiska och filosofiskt ganska ointresserade Atterberg, som sällan talade om ras i sina texter, stödde naziregimens musikpolitik. Jag menar att det även var deras olika syn på

konstnärskap som ledde till deras ageranden.

Karlssons genomarbetade och mycket intressanta studie dekonstruerar på ett utmärkt sätt de inledningsvis beskrivna motsättningarna mellan etablerade kategoriseringar, som ”nazist”, ”antisemit” och ”antinazist”, genom att illustrera inom vilka kontexter dessa kategorier uppstod. Han visar hur höga konstnärliga ideal både kan leda till antisemitism och antinazism.

Den svenska musikforskningen har varit ganska sent ute med att granska det svenska musiklivet och olika aktörers förhållningssätt mot antisemitismen och nazismen. Henrik Karlssons bok ger en utmärkt inblick i denna problematik och är ett viktigt bidrag till denna forskning.

Petra Garberding, Södertörn

Orienten i Sverige. Samtida möten och gränssnitt. Simon Ekström och Lena Gerholm (red.). Studentlitteratur, Lund 2006. 329 s. ISBN 978-91-4401-612-2.

Den forskning som idag bedrivs i Sverige om personer med ursprung i Mellanöstern präglas av en neo-orientalism som är värre än den orientalism som Edward Said en gång beskrev. Antropologen Annika Rabo funderade över detta vid en konferens i Göteborg om *IMER forskningens villkor, brytpunkter och framtid* 2006. Hon exemplifierade genom att resonera kring en lång rad av etnologiska arbeten som sedan 1990-talet har handlat om ”orienten” och om personer från ”Mellanöstern”. Med i hennes genomgång finns allt från Magnus Bergs avhandling *Seldas andra bröllop* till det vid etnologiska institutionen i Stockholm pågående projektet *Orienten i Sverige* (undertecknad nämndes också). Rabo menar att dåtidens orientalisterna studerade språk, kultur, religiösa seder och reste runt i länderna de beskrev. Neo-orientalisten intresserar sig enbart för vad som sker med ”orientalen” när den väl kommit inom Sveriges gränser. Forskningen bär därmed en nationell kapp som är för snäv.

Med denna kritik i minnet började jag läsa antologin *Orienten i Sverige. Samtida möten och gränssnitt* som har Simon Ekström och Lena Gerholm som redaktörer.

Postkoloniala teoretiker som Edward Said, Homi Bhabha, Stuart Hall, Uma Narayan och Gayatri Spivak har lärt oss att se med misstänksamhet på alla försök att fånga in verkligheten med hjälp av före-

ställningar om annorlundahet eller kulturellt avstånd. Snarare än att ställa upp förenklade utsagor om oss och de andra borde vi röra oss bort från de enkla dikotomierna. Mot en sådan bakgrund skulle titeln på den här boken, *Orienten i Sverige*, kunna läsas som ett nymornat påstående om att en avlägsen och annorlunda Orient kommit till Sverige. Det skulle alltså kunna förstås som ett oblygt, naivt eller bara missriktat försök att befästa den typ av skillnads-skapande som Said och andra så länge velat fästa uppmärksamhet på. Detta har inte varit vår föresats (Ekström 2006:14).

Så var det sagt. Boken har inte som syfte att beskriva och analysera Orienten och orientalens liv i Sverige. Utgångspunkten är istället att de föreställningar som finns om ett enhetligt, avgränsat och definierbart Sverige och ett lika enhetligt Orienten utgör villkor som olika personer måste förhålla sig till. Föreställningar om Sverige och det svenska liksom om Orienten och det orientalistiska gör således något med människor. Människor kan inte bara avfärda detta faktum, utan tvingas gång på gång att förhålla sig till andras föreställningar om dem och vice versa. I möten mellan personer med olika bakgrund kommer allt från Tusen och en natts sagolika beskrivningar till medias grovt huggna beskrivningar av islam och muslimer upp till ytan och problematiseras. Likaledes utgör stereotypa föreställningar om blonda svenska flickor, frigjord sexualitet, fördomar och stark tilltro till mediala och av vetenskapen fastställda synsätt och förklaringar om skillnader mellan olika kulturer och religioner minst sagt genomslagskraftiga ingredienser i människors vardag. Antologins syfte är att göra oss medvetna om detta och samtidigt tillhandahålla redskap och beredskap för att genomskåda och rucka på det förgivettagna och förstå att ett vi och ett de aldrig är på förhand givna.

Skribenterna menar att antologin vänder sig till personer som ännu inte givit sig i kast med att kritiskt fundera över vare sig Orienten eller orientalismen (Ekström 2006:16). Introduktionen blir därmed en genomgång av vad orientalism står för, men också postkoloniala perspektiv och Sveriges del i en rasistisk och kolonial historia. Introduktionen är inte lätt att ta sig igenom och den var säkert inte lätt att skriva heller. Som skribent och forskare måste man vrida sig som en mask för att inte trampa i redan kända fällor, som orientalism, reproduktion av stereotyper, bekräftande av maktordningar och dikotomier.

Efter att ha krånglat sig igenom introduktionen får läsaren sedan ta del av kritiska analyser av hur människor förhåller sig till och hanterar makt i samspel och möten med varandra. Kapitelförfattarna är i allra högsta grad delaktiga i detta och levandegör sina egna föreställningar, möjliga positioner och eventuella maktrelationer i förhållande till dem som studeras. Kapitlen präglas av självreflexivitet och tydliggör det faktum att ingen står fri från de kulturella, sociala, ekonomiska, sexuella, religiösa villkor som boken behandlar. Jenny Ask skriver t.ex. i sitt kapitel om muslimska kvinnors berättelser om moderskap, dotterskap och sexualitet.

Kanske blir det extra viktigt att presentera sig så som Ayse gör inför en infödd "svensk" kvinna och forskare? Flera gånger har jag frågat mig vad jag representerade för Ayse under vårt möte. Antog hon att jag betraktade henne som en mamma som förtrycker sin dotter. Antog hon att jag var, eller såg på mig själv som, en svensk, frigjord och jämställd kvinna långt borta från alla former av patriarkala ordningar (Ask 2006:203).

Citatet är ett exempel på hur antologins författare, liksom kapitlens olika personer i form av gymnasietjejer, iranska män, moskéguider, lärare, magdanserskor och mediadebattörer, tvingas vrida och vända sig i glappet mellan den egna uppfattningen och omgivningens. Det är intressant, och efter att ha läst nästan hela antologin slås jag av att det främst är *en* blick och ett tolkningsföreträde som dominerar och som jag lär känna och det är hur postkolonialt och kulturvetenskapligt skolade forskare tolkar och förstår världen.

Men, och det är etnologins styrka, författarna låter inte teorier styra och dominera texterna utan empirin får utrymme och en rolig, fascinerande och även sorglig verklighet beskrivs där alla kan känna sig hemma och bli berörda. Författarna för läsaren in i en rad olika miljöer och möten som känns levande och relevanta. I David Gunnarssons kapitel om guidade turer i moskén på Södermalm i Stockholm får läsaren stifta bekantskap med en skarpsinnig analys av det som sker men också med kunniga guider och vetgiriga besökare. Gunnarsson visar t.ex. hur svår balansgången är för guiderna, mellan att svara politiskt korrekt, spontant, rationellt eller fördomsfullt. Han återger hur en av de välartikulerade och pålästa guiderna på en förfrågan angav två förklaringar till varför inte kvinnor kan bli statsöverhuvuden. Den ena är att kvinnor har PMS (premenstruella besvär),

och det andra handlade om kvinnors förmåga att bryta ihop (Gunnarsson 2006:164). Guiden har säkert läst på om denna förklaring som ju knappast är unik. Men som läsare hajar man till inför påståendet på grund av att guiderna i andra sammanhang tycks anstränga sig för att hitta för publiken passande och icke-stötande förklaringar.

Likaledes blir man välbehövligt påmind om föreställningars komplexitet (och vår aningslöshet) i Maria Bäckmans kapitel *Blond. Om förortens andra*. En av kapitlets huvudrollsinnehavare, gymnasieeleven Tiina som bor i Stockholmsförorten Bergby, kan efter ett besök hos en vänklass i Djursholm chockat konstatera att en kille där inte visste vad en fyrrummare var. Killens egen berättelse om villa med biljardrum och bibliotek fyllde henne och hennes kompisar med visshet om att barn och unga i Djursholm lever mer skyddat och utan erfarenhet av vanliga människors liv än de någonsin föreställt sig. Bäckman analyserar Tiinas och de andras erfarenheter av att leva som (blond) minoritet i en förort och hamnar i en diskussion om hur etnicitet, klass och kön utgör villkor som hon inte riktigt föreställt sig. Lojalitet med förortens klasskamrater bryts mot det faktum att dessa tjejer är stigmatiserade på grund av sin blonda svenskhet med allt vad det innebär och att de har allehanda strategier för att dölja och kamouflera sig. Den status som annars tillskrivs personer från majoritetssamhället tillfaller alltså inte dessa tjejer.

Trots titel och introduktion så handlar antologin faktiskt väldigt lite om Orienten, utan snarare om människors strategier och taktiker i ett samhälle präglad av mångfald. De olika kapitlen gör läsaren medveten om maktrelationer, föreställningar och möjliga positioner som skär både vertikalt och horisontellt genom familjer, släkter, vänner, samhällen, arbetsplatser, religiösa rum och som vida överskrider en orientalistisk diskurs. Frågor om kön, klass, etnicitet, religion och sexualitet behandlas och analyseras och det är egentligen endast i ett par bidrag som det blir relevant att tala om orientalism. Det är i Karin Högströms kapitel om orientalistisk dans och i Shahram Khosravis kapitel om manlighet i exil.

Högström är den enda som i viss mån avviker från det post- (koloniala)strukturalistiska teoretiska ramverket när hon analyserar orientalistisk dans och kvinnors utövande av det utifrån Goffmans begrepp *frontstage* och *backstage*. Hon hamnar då i en diskussion om möjliga sätt att hantera omgivningens blickar och förväntningar genom att aktivt skilja på olika situationer och miljöer. Magdansösen Ylva sätter t.ex. en gräns mellan sig själv

och person och den i omgivningens ögon förföriska dans hon utför: "... jag bjuder bara ut min dans, inte mig själv", säger hon i en intervju.

Antropologen Sharam Khosravis kapitel ligger närmare ett stereotypiserande och generaliserande språk än de andra i antologin. Samtidigt som Khosravi gör upp med och medvetandegör läsaren om stereotypa föreställningar och rasifierande, sexualiserande blickar framstår de som förhåller sig till detta som tämligen stereotypa när Khosravi lite anspråkslöst skriver om "iranska mäns" erfarenheter. Vilka dessa iranska män är, vad de har för erfarenheter och bakgrund eller när han talat med dem är höljt i dunkel.

Ann Runfors diskussion om vad som sker i mötet mellan lärare, föräldrar och elever inom ramen för skolan handlar snarare om occidentalism. Runfors beskriver liksom de andra blickar, föreställningar och villkor, men utgår från normen, majoriteten, den överordnade, den som betraktar, i sin diskussion om skolans grundläggande värde, frihet. Idealet om frihet och att skolan ska bidra till att elever utvecklas till "oförhindrade jag" måste ses som en del i ett sammanhang. Frihet och tron på att individer kan stå över och utifrån betrakta kultur, religion, normer och så vidare är i sig tvingande eller förhindrande synsätt. I etnologisk anda handlar det om att se och erkänna att också det som man själv står för och bär upp i form av normer och värderingar skulle kunna beskrivas i termer av kultur.

Problemet, som egentligen samtliga kapitel berör, är att vissa ideal och praktiker framstår som transparenta, självklara och överordnade. De bärs upp av dominerande grupper i samhället och framstår som allmängiltiga. I kontrast finns det sedan andra ideal och praktiker som avviker från det allmängiltiga och normgivande och det måste på ett eller annat sätt hanteras. Ofta leder hanteringen till stigmatisering, underordning, utstötning osv. I mer konkreta ordalag skulle det kunna betyda att elever i skolan som inte ses som fria eller oförhindrade enligt normen, utan som bundna av kulturella och religiösa föreställningar, på olika sätt särbehandlas, upplevs som sämre, misslyckade, bristfälliga och som personer som måste kompenseras. Bristen på erkännande av kulturell och religiös bakgrund är på så sätt länkat till sociala och ekonomiska faktorer. Genom att erkänna att även normen, det som tycks allmängiltigt är bundet av kulturella, ideologiska och religiösa föreställningar (och annat) blir det möjligt att också ifrågasätta normens existensberättigande och framför allt dess dominans över andra sätt att se på livet. På så vis kan man undvika att naturalisera

över- och underordningar. Till det arbetet bidrar denna antologi med många konkreta exempel.

Avslutningsvis, är Rabos farhågor och kritik befo- gad? Visst är det en brist i förståelsen att inte ta del av intervjupersonernas bakgrunder, språk, kulturer och religioner på ett mer gediget sätt. Frågor om uppfostran, moderskap och vad de intervjuade personerna ”verkli- gen” tycker skulle hamna i ett annat ljus om vi kände till mer om deras kulturella bakgrunder. Vi får i boken veta mycket om föreställningar och positionering och lite om vad som ligger bakom alla våra föreställningar och antaganden om verklighetens beskaffenhet. Varför är det så? Bryr vi oss inte längre om betydelsen av kul- tur, språk och religion? Vågar vi inte längre ställa oss frågan varifrån olika personer kommer, vad de bär på i form av språk, kulturella vanor, praktiker och religiösa övertygelser?

Svaret finns i Simon Ekströms avslutande kapitel där han benar upp olika dimensioner av förhållningssätt till kultur genom att studera debatten kring mordet på Fadime Sahindal. Än en gång får vi ta del av alla pro- blem begreppet kultur för med sig i form av hävdande av skillnad, essentialisering och rangordning och den ständigt överhängande risken att erkännande av kultu- rella skillnader leder till rasism och diskriminering.

Nu tillhör jag dem som tror på kulturella skillnader och på att det av den anledningen är viktigt att dekonstru- era hur begreppet kultur används i olika sammanhang för att inte hamna i rasist/diskrimineringsträsket utan istället kunna göra något konstruktivt. Vidare tror jag på bokens idé och den famnas kanske bäst av just Runfors tanke om att genomskåda uttryck för kulturell dominans och hur det skapas och etableras i processer som trycker ned vissa och lyfter upp andra. Vill vi förändra och sträva efter jämlika/jämställda villkor är det viktigt att såsom antologins författare rucka på väl etablerade och dominerande föreställningar om Orienten, orientalen, Sverige, svensken, men också om kön, klass, etnicitet, religion och sexualitet i en vidare bemärkelse.

Kristina Gustafsson, Halmstad

Män i Norden. Manlighet och modernitet 1840–1940. Jørgen Lorentzen & Claes Eken- stam (red.). Gidlunds bokförlag, Hedemora 2006. 284 s., ill. ISBN 91-7844-376-8.

En ny antologi om män och manligheter; vad spännande! Tänkte jag, inte. Tyvärr. Antologier är, vilket många

anser, en problematisk bokgenre. Det blir allt för ofta lite krystade försök att knyta samman mer eller mindre disparata artiklar. Ett enkelt sätt att bli publicerad, har jag hört mer än en gång. Och om ämnet män och manligheter (i Norden) finns det redan en hel radda med antologier. Behövs det verkligen en till? Ja, som läsaren märker var det med blandade känslor och inte så lite skepsis jag tog mig an uppdraget att recensera nämnda bok.

Det övergripande syftet med antologin, står det på baksidan, ”är att förstå de processer, som har format de nordiska ländernas manligheter vid övergången till det moderna”. Författarnas utgångspunkt är att ”modernite- ten medförde grundläggande förändringar i förståelsen av det manliga, och detta är nära kopplat till grund- läggande samhällsförändringar som industrialisering, urbanisering och rationalisering. Nya tolkningar av manlighet skapades, samtidigt som äldre ideal stöptes om. Nya manlighetsideal bidrog till att forma de nord- iska länderna, så för att förstå ’det nordiska’ krävs en förståelse av manligheten”. Inte heller dessa formuleringar ökade min entusiasm. Är det verkligen klokt att tillskriva manligheten en sådan betydelse? Min första tanke var att författarna lite väl mycket hade sneplat på Michael Kimmels bok (som är långt ifrån den enda med samma tema) *Manhood in America* och att man nu ville göra samma sak i en nordisk kontext, dvs. sätta likhetstecken mellan historien om manlighet och samhället. När man i inledningen dessutom skriver att ambitionen med boken är att presentera en ny modell för förståelsen av manlighet och för detta ändamål även lanserar ett nytt begrepp för att förstå män i Norden – omanlighet, som ett alternativ till den australiensiska mansforskaren R. W. Connells begrepp hegemonisk maskulinitet, då måste jag erkänna att mitt motstånd mot boken ökade än mer. Vad är detta? Vill författarna på fullt allvar använda genusforskningen för att mäta sin akademiska potens i en (maskulin) kamp om vem som har den bästa teorin?

Inledningen motsäger inte det första intrycket jag fick. Men bilden nyanseras ändå något för här förs en gedigen diskussion där antologins författare på ett förtjänstfullt sätt placerar in sig själva och förhåller sig till det nu mer väletablerade fältet mansforskning. Här får man sig till livs en väl balanserad diskussion kring förtjän- ster och problem med just mansforskningen, både den internationella och den nordiska. Fokus i diskussionen ligger på argumenteringen för behovet av en ny teori som passar bättre för de manligheter som vuxit fram i just Norden. Med hänvisning till slagordet ”det person-